RED REČI

Red reči u srpskohrvatskom jeziku NIJE FIKSIRAN, ali ipak postoje izvesna pravila:

AKCENTOVANA reč može biti na SVAKOM mestu u rečenici!

NEAKCENTOVANA reč (ENKLITIKA) NE može stajati na POČETKU

Enklitika na KRAJU stoji samo kada je to neophodno – u rečenici/klauzi sa dve reči.

Najvažnije pozicije u rečenici su **PRVA** I **POSLEDNJA** (naročito PRVA)!

→ **DRUGA** pozicija u rečenici uvek je NAJSLABIJA

→ reči bez akcenta = ENKLITIKE (pomoćni glagoli, partikula *se* itd.) stavljamo na drugu poziciji u rečenici

→ jedine reči iza kojih enklitika ne može stajati su veznici A, I

»Ja ću sesti i pogledaću film.«
(a ne! Ja ću sesti i ću pogledati film.)

U srpskom/hrvatskom jeziku je tipičan redosled funkcija u rečenici SVO (to jest SPO):

subjekat (autonoman) - **predikat** (akcenat rečenice) - **objekat**

»Miloš zida kuću.«

Međutim, zbog deklinacije imenica je moguće iste reči postaviti u obrnut redosled:

»Kuću zida Miloš.«

Kada i gde možemo menjati red reči u rečenici?

Da bismo to znali, potrebno je da poznajemo opšte semantičke i sintaksičke informacije:

Semantički podaci su:

- **Imenice** (sostantivi) su jedna **samostalna** vrsta reči (mogu stajati same u rečenici)
- **Glagoli** (verbi) su druga **samostalna** vrsta reči.
- **Pridevi** (aggettivi) reči koje stoje UZ IMENICE.
- **Prilozi** (avverbi) reči koje stoje UZ GLAGOLE.
- **Zamenice** (pronomi) reči koje zamenjuju imenice.
- **Predlozi** (preposizioni) reči koje stoje uz imenice.
- **Veznici** (congiunzioni) reči koje povezuju dva dela složene rečenice ili dve imenice (veznici čine POČETAK, prvu reč druge rečenice u složenoj rečenici).

Sintaksički podaci (osim pravila o enklitikama) - sve ove vrste reči mogu biti zamenjene grupom reči:

- Umesto imenice možemo imati **imeničku sintagmu** (»gospodin Petar Petrović«)
- Umesto glagola možemo imati **dekomponovani predikat** (»vršiti analizu«)
- Umesto prideva možemo imati **pridevsku sintagmu** (atributto, apposizione), i ona je, logično, uvek BLIZU IMENICE.
- Umesto priloga možemo imati **priloška odredbu** (locuzione idiomatica), i ona je, logično, uvek BLIZU GLAGOLA.
- Ove sintagme se sastoje od različitih vrsta reči (npr. pridevska sintagma »vrlo lep« sadrži prilog »vrlo«; glagolska sintagma »vršiti analizu« sadrži imenicu »analiza«...)

Ovo znači da u rečenici ne moramo imati tipičan raspored S + V + O, ali da glagol, na primer, neće biti sasvim daleko od priloga. Na primer, sintaksički je pogrešno reći:

„Juče moji prijatelji došli su.“

Zato su bitne enklitike: one čine DEO PREDIKATA i dovoljno je postaviti enklitiku iza priloga, i rečenica postaje sintaksički ispravna (i zato je prilog često na početku rečenice):

„Juče su moji prijatelji došli.“

Neki primeri gde SUBJEKAT stoji ISPRED PREDIKATA – tipična pozicija:

»**Miloš** zida kuću.« »**Biljana** žurno nosi paket na poštu.« (imenica)

»**Ti** učiš za ispit.« »**Njemu** to *ne smeta*, **on** to *zna*.« (zamenica, uvek ispred glagola)

»Ćute.« »Osetio je odjednom umor.« (implicitni subjekat – oni/on)

»**Mom sinu** nedostaje olovka.« »**Oca** boli glava.« (logički subjekat $N_{dat/akuz}$)

Neki primeri gde SUBJEKAT stoji IZA PREDIKATA:

a) kad je logički subjekat u genitivu: »Nema **problema**.«

b) kad je logički subjekat enklitika u dativu/akuzativu: »Boli **ga** noga.«

c) kad je akcenat na već poznatom objektu: »*O tome* govori **čitavo selo**.«

b) kad se subjekat implicitno naglašava: »Taj su bokal radili **majstori iz Murana**.«
(→ taj su bokal radili <u>lično čuveni</u> majstori iz Murana)

c) kad se subjekat naglašava eksplicitno: »Tu priču je pričao *lično* **Stevan Sremac**!«
(upravo, baš, sâm, niko drugi do...)

d) kad subjekat pokazuje kontrast: »Posle kiše dolazi **sunce**.« (Posle kiše – dolazi sunce.)

e) kad subjekat ukazuje na iznenađenje: »Na tron je došao – **Šćepan Mali**!«
(→ Na tron je, zamislite/verovali ili ne, došao – Šćepan Mali)

f) kad je subjekat alternativan: »Naš rival u finalu svetskog prvenstva biće **Francuska**!«

g) u posebnim formama (na kraju pisma, mejla, razglednice – predikat je implicitan):
»Puno pozdrava, **tvoj Edi**« (→ Puno pozdrava šalje ti tvoj Edi)

U srpskohrvatskom jeziku je normalna antepozicija prideva i priloga. Kažemo:

ljubazan mladić	a ne	~~mladić ljubazan~~
(lišće) tiho pada	a ne	(lišće) ~~pada tiho~~

Prilog se stavlja ponekad iza glagola, ali tada se naglašava način
(Lišće pada tiho. → kako pada?)

RED REČI u rečenici pokazuje nam njenu SEMANTIKU:

Biljana žurno **nosi paket** na poštu. (tipičan raspored → šta radi Biljana?)

Biljana na poštu žurno **nosi paket**. (atipičan raspored → gde Biljana nosi paket?)

Biljana nosi paket na poštu žurno. (atipičan raspored → kako Biljana nosi paket?)

Biljana žurno **paket** na poštu **nosi**. (atipičan raspored → da li Biljana nosi paket?)

Kada imamo sekvencu prideva uz imenicu, onaj pridev koji je najbliži imenici je najviše INHERENTAN imenici (nije kao u italijanskom jeziku):

velika crna kožna tašna (velika = vizuelni utisak, crna = varijabila, kožna = materija)

lepa duga peščana plaža (lepa = vizuelni utisak, duga = varijabila, peščana = materija)